

Усмішка тьоті Кльоми

Всеволод Нестайко

Павлик пішов у перший клас. Це було дуже урочисто й навіть трішечки страшно. Весь перший клас "Б" вишикували перед школою на лінійку і в лункій тиші кожного по черзі привітали з першим вересня, а потім продзвонив дзвоник на перший урок.

А далі були створені зірочки. У Павликову зірочку попали всі його найкращі друзі: Вітя, Юрась, Сашко й Володька на прізвисько Довгоносик. Та й вожатий їм попався дуже хороший — п'ятикласник Вася Черевань, якого знала вся школа, бо ж він був редактором сатиричної стінгазети "Їжачок".

Павлик зрозумів, що в житті його відбулася важлива зміна. І відчув він це вже наступного дня. Це була п'ятниця — особливий день у школі, де вчився Павлик. Прибиральниць у цій школі не було, прибирали в класах і коридорах самі учні. Отож щоп'ятниці влаштовували так званий "аврал", коли в школі мили, шкребли й чистили, як на справжньому військовому кораблі. В "авралі" брали участь усі учні.

І от цієї п'ятниці на великій перерві Вася Черевань зібрав свою зірочку в коридорі біля вікна і сказав:

— Хлопці, ви, звісно, знаєте, що сьогодні "аврал". Нам пропонують приєднатися. Треба, братця, вже вчитись працювати.

Ніколи п'ятеро друзів не чекали так кінця уроків, як у цей день. Нарешті продзеленчав останній дзвінок. Хлопці миттю вибігли з класу. За кілька хвилин до них підійшов Вася Черевань. У руках у нього було шість віників — п'ять для зірочки і один для себе. Він дав кожному хлопцеві по вінику, свій віник поклав на плече, як гвинтівку, й коротко скомандував:

— За мною! Одягатися! І — в сад!

Вася Черевань вивів хлоп'ят на довгу доріжку, що простяглася через увесь сад.

— Сашку, твоя ділянка від початку доріжки до того пенька. А твоя, Вітю, від пенька до старої груші. Юрась буде підмітати від груші до лавки, Володя — від лавки до кущів. А це, Павлику, твоя ділянка. Решту я беру на себе. Слухай мою команду! Розійтись по ділянках! За хвилину починаємо. Приготуватися! Почали!..

Це було здорово! Павлик не знав, що саме відчують на кораблі матроси під час "авралу", але він був чомусь певен, що вони повинні відчувати те ж саме, що зараз він. Ще давно-давно, в дитячому садку, Павлик остаточно поклав собі бути моряком, коли виросте. Він мріяв про безкрає синє море, про далекі небезпечні плавання, про бурі й шторми. Й ось тепер Павликові раптом здалося, що його мрія несподівано наблизилась і в якійсь мірі почала здійснюватись. І те, що в зірочці були самі лише хлопці, і що ватажком у них був такий бойовий п'ятикласник, і, головне, що цей ватажок давав їм завдання таким владним командирським тоном, наче справжній капітан, — усе це здавалось Павликові дуже схожим на морську службу.

Павлик підмітав доріжку так захоплено, як, здається, ніколи не грав навіть у найулюбленіші ігри. Особливо радісно було від того, що поряд, у саду, в школі, працюють десятки, сотні учнів, — щось несуть, миють, шкребуть, підмітають. А коли хвилини через двадцять усе було зроблено, Павлик, на диво, відчув не задоволення, а якусь досаду і навіть розчарування. Йому хотілося ще працювати. І він із потаємною надією глянув на вожатого — чи не загадає той ще робити що-небудь? Але Вася Черевань, забравши в хлопців віники, сказав:

— Оце молодці! Справжні трударі! Ну, а тепер — гайда додому, обідати!.. Привіт!..

По віконній шибці повільно й ліниво повзе муха. Павлик якийсь час презирливо дивиться на неї, потім різким рухом зганяє її з вікна. Павлик давно пообідав і тепер тиняється по кімнатах. У кімнатах тихо, нікого немає. Мати і батько ще не повернулися з роботи. Але Павлик уже звик один залишатися вдома, і це його аніскілечки не турбує. Спершися на підвіконня, Павлик із сумом дивиться, як на вулиці двірник підмітає тротуар. Раптом з коридору чується голос, різкий і неприємний:

— Хлопчику, я йду! Замкни двері на защіпку. Нікого чужого не впускай. Якщо стукатимуть — неодмінно спитай: "Хто там?" І не нароби пожежі. Зрозумів?

— Та чую! — невдоволено відповідає Павлик. Парадні двері грюкнули, клацнув замок. Це пішла сусідка, тьотя Кльома.

ТЬотя Кльома... Навряд чи в усьому світі є друга така сусідка, як тьотя Кльома.

Це висока худа бабуса з жовтим зморшкуватим обличчям і хижацьким гачкуватим носом. На цьому носі якимсь дивом тримається схоже на пропелер пенсне з квадратними гранчастими скельцями.

Її звуть Климентина Аполлінаріївна. Проте всі в будинку здавна називають її тьотя Кльома. Подейкують, що так називали її колись родичі, які загинули. Зараз тьотя Кльома самотня і живе зовсім одна. Вона мовчазна і ставиться до всіх презирливо. З ніжністю ставиться лише до свого кота Васьки, великого, викоханого і сліпучо-білого як сніг. Через оцього самого Ваську й почалася непримиренна ворожнеча тьоті Кльоми з Павликом.

Якось Павлик і його найкращий другяка Володька-Довгоносик затіяли гру в цирк. Арена цирку була в кухні. І от після другого антракту в кухню, потягуючись, лінивою ходою зайшов кіт Васька. Кота Ваську спіймали і перетворили на дресированого тигра. Для початку дресирувальники вмочили кінчик його білого хвоста в чорнильницю. Вийшло дуже гарно й оригінально...

На виставу несподівано завітала тьотя Кльома. Приглушено зойкнувши, вона схопила Ваську і, боляче шльопнувши Павлика по потилиці, гнівно промовила:

— Не смій мучити тварин, поганий хлопчисько!

Після чого подалась до себе в кімнату відмивати котячий хвіст.

Відтоді вони стали ворогами.

ТЬотя Кльома неприховано зневажала Павлика, а він — у міру можливості — завдавав їй різних дрібних прикростей: то погасить у ванній світло, коли вона миється, то вимаже повідлом ручку її дверей, то ще що-небудь утне. Єдине, що іноді зупиняло

Павлика в його ворожих намірах, це те, що тьотя Кльома ніколи не скаржилась на нього батькам.

Сьогодні Павликові було не до тьоті Кльоми. Пішла — ну й добре. Ех, нудно! Хоч би скоріш Володька-Довгоносик прийшов. Може, вдвох придумали б щось. Але Володьки немає. Мабуть, подався з мамою в гості до бабусі. В душі у Павлика звучать морські команди: "Аврал! Усі нагору! Драїть палубу!" Хочеться рухатись, щось робити. Ех!..

Павлик знову обходить квартиру. Виходить у коридор, іде на кухню. Але й на кухні сьогодні чисто-чистісінько, зовсім нема чого ні підмітати, ні прибирати...І раптом погляд зупиняється на вікні. Там, за вікном — балкон. А на балконі страшенний гармидер, валяються якісь ящики, розбиті горщики з-під квітів, іржаві консервні банки та інший мотлох. Посеред балкона стоїть почорніле від дощів та снігу, старе плетене з лози крісло, на спинці якого висить брудне ганчір'я.

Оце так! Ось де можна розійтись і навести такий лад, що.

Тьху, та це ж балкон тьоті Кльоми!.. Павлик досадливо морщиться. Знову тьотя Кльома стає йому поперек дороги!..

Та він уже не може одвести погляду від балкона. І що більше він дивиться на цей балкон, то більше йому хочеться поприбирати там.

І чому цей балкон належить тьоті Кльомі?

От досада!

І раптом майнула думка. А що як...

А що ж тут такого?! Її вдома немає. Вона не побачить. Адже вона рідко виходить на балкон і, безперечно, взагалі нічого не помітить. І ніколи не довідається. Ну, чого там! А ще називається моряк! Боягуз нещасний!

Ну!.. Кухонне вікно виходить просто на балкон тьоті Кльоми. Відчинити вікно й пролізти на балкон було пусте діло. Й от Павлик уже хазяйнує на балконі.

Ящики вбік — потім їх треба буде скласти під стіною. Консервні банки на підвіконня — вони підуть у відро на сміття. Черепки Павлик згріб у купу — їх теж доведеться викинути. Ганчірки зняв із крісла й склав у один з ящиків. А коли підсував ящик до стіни, побачив подерту дитячу калошу. І одразу впізнав її. Це була його власна стара калоша, яку він ще торік зимою кинув через кватирку на балкон, щоб досадити тьоті Кльомі. Павлик мимохіть посміхнувся — дурень! Сам собі тепер роботи додав.

Незабаром балкон не можна було впізнати.

Павлик сів у крісло і гордо роззирнувся навколо.

Він був задоволений.

І тут він згадав, що влітку в цьому самому кріслі годинами сиділа на самоті тьотя Кльома. І Павлик раптом вперше подумав, що вона дуже самотня. Як їй, мабуть, тоскно й сумно бути весь час самій... Адже нікого в неї нема. І ніхто їй ніколи не допомагає. І нема кому навіть ось так просто прибрати їй на балконі. Все треба самій. А вона ж дуже стара, і їй, звичайно, важко вже це робити. І Павликові вперше в житті стало жаль цю несимпатичну стареньку дивачку, яка так не любила його. І було приємно, що тьотя Кльома ніколи не довідається про його вчинок.

Сидячи в кріслі, Павлик усміхнувся. Він іще раз, тепер уже з якимось новим почуттям, обвів поглядом балкон. І погляд його випадково зупинився на вікні. Павлик мало не скрикнув від несподіванки. За вікном стояла тьотя Кльома.

Павлик враз зіщулився, втягнув голову в плечі, немов спійманий на гарячому, злякано дивився на неї. І — дивна річ — тільки тепер він згадав, що забув замкнути двері на защіпку, а тьотя Кльома гніватиметься ж на нього за це! А про те, що він без її дозволу заліз на балкон і хазяйнує там, Павлик чомусь навіть не подумав.

Крізь заповишені, давно не миті шибки, ніби в серпанку, виднілося обличчя тьоті Кльоми, і здавалось воно не живим людським обличчям, а страхітливим казковим привидом.

І раптом тьотя Кльома всміхнулася. Це було так несподівано, так незвичайно, навіть неймовірно! Павлик ніколи раніш не бачив, щоб тьотя Кльома всміхалась.

А потім губи тьоті Кльоми здригнулись і заворушилися.

Крізь подвійні рами не було чути слів, але Павлик зрозумів, що вона сказала щось дуже ніжне й хороше.

1960 р.